

بررسی وضعیت اشتغال داروسازان در سال ۱۳۷۸

دکتر علی منتصری - دکتر وحید محلاتی

در طی این دوره تعداد زیادی داروساز با مدرک دکتری از دانشکده‌های مختلف فارغ‌التحصیل و مشغول به کار شده‌اند. فارغ‌التحصیلان دانشکده‌های داروسازی به مرور زمان غالباً در داروخانه‌های کشور به‌عنوان موسس یا مسؤول فنی به کار اشتغال داشته و تعداد کمی در داروخانه‌های بیمارستان‌های دولتی و خصوصی شاغل می‌باشند. معمولاً تعدادی از داروسازان مخصوصاً شاگردان ممتاز دانشکده‌ها ادامه تحصیل داده و به‌عنوان هیئت علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی به کار مشغول می‌شوند.

تعدادی از داروسازان در صنعت داروسازی کشور اشتغال داشته و جمعی در شرکت‌های خارجی قبل از انقلاب و یا شرکت‌های توزیع کننده به‌عنوان نمایندگان علمی دارویی یا مدیر ذیربط به کار مشغول شده‌اند.

مدیران دارویی مراکز استان‌ها و شاغلین مراکزی مثل اداره نظارت بر امور دارو، آزمایشگاه کنترل و سایر مراکز تحقیقاتی گروه دیگری از داروسازان را تحت عنوان گروه کارمندان دولت تشکیل می‌دهند.

در سال‌های گذشته خصوصاً سال‌های اخیر به دلیل مشکلات اقتصادی و سایر دلایل تعدادی

رشته داروسازی تاریخچه بسیار درخشانی در کشور ما ایران داشته و متون باقی مانده از طب سنتی نشانگر قرن‌ها تلاش و کوشش و کاربرد این رشته شاخص از علم، در درمان بیماری‌ها می‌باشد. داروسازی مدرن با تاخیری حدود یک قرن وارد کشور ما گردید. اولین دانشکده داروسازی در سال ۱۳۱۵ در دانشگاه تهران تاسیس شد و اولین فارغ‌التحصیلان آن به همراه اساتید خود، حرکت جدیدی در عرصه داروسازی آغاز کردند. بی‌تردید آقای دکتر عبیدی و برخی دیگر، پیش قراولان تاسیس کارخانه داروسازی در ایران بودند.

تا سال ۱۳۲۷ دانشکده داروسازی دانشگاه تهران تنها دانشکده داروسازی کشور بود و با تاسیس دانشکده داروسازی تبریز دومین دانشکده در سال ۱۳۲۸ شروع به کار کرد.

روند رشد جمعیت و پیشرفت روز افزون پزشکی به ناچار زمینه و بستر مناسب را جهت تاسیس دانشکده‌های مختلف فراهم ساخت به طوری که دانشکده‌های داروسازی اصفهان در سال ۱۳۳۵، مشهد در سال ۱۳۵۰، اهواز در سال ۱۳۵۸، دانشگاه آزاد در سال ۱۳۶۵، کرمان و شهید بهشتی در سال ۱۳۶۶ و شیراز در ۱۳۷۲ تاسیس و شروع به کار کردند.

از داروسازان به رشته‌های دیگر روی آورده و یا به قصد ادامه تحصیل و کار به خارج از کشور مهاجرت کرده‌اند و در نهایت تعداد محدودی از داروسازان اصولاً بعد از فارغ التحصیل شدن شغل دیگری انتخاب نموده و نهایتاً جمعی از داروسازان به دلیل کهولت و یا فوت دیگر بین ما نیستند.

کل داروسازان شاغل فعلی در صنعت، دانشگاه‌ها و دولت از رقم هزار تجاوز نمی‌کنند و آمار صحیحی از مهاجرت و سایر جابجایی داروسازان کشور در دست نیست. رقم شاخص، اشتغال به کار داروخانه است که رقم مذکور از ۶۵۰۰ نفر تجاوز نمی‌کند در حال حاضر تقریباً بیش از ۷۵٪ داروسازان برای اشتغال به داروخانه روی می‌آورند و شایسته است که سیاست‌گذاری آموزش داروسازی مبتنی بر این امر باشد که دانش آموخته شده طی دوران تحصیل بیشتر کاربرد داروخانه‌ای داشته باشد و از این لحاظ دانشکده‌های داروسازی می‌بایستی اهتمام فوق العاده‌ای جهت کاربردی کردن رشته مذکور به کار برند، به طوری که داروساز فارغ التحصیل به خوبی ضمن یادگیری علوم مدیریت، حسابداری، اقتصاد و در نهایت کامپیوتر بتواند علم داروسازی را با شرایط کار تطبیق دهد و دانشکده‌های داروسازی با تاسیس، اداره و یا همکاری با داروخانه‌ها آن چنان الگوسازی نمایند که افتخار کشور نحوه مدیریت و ارائه اطلاعات دارویی در داروخانه‌ها از جمله داروخانه‌های سمبولیک دانشکده‌های داروسازی باشد و با این بستر مناسب داروسازان طی دوران آموزش با کار عملی و علمی دانش آموختگان فرهیخته‌ای باشند که

تاثیر آنان در روند دارو درمانی کشور فوق‌العاده موثر و سازنده باشد.

شرکت پخش رازی از جمله شرکت‌های توزیع کننده داروست که امروزه بیشترین سعی را در جذب داروسازان به کار مدیریت دارویی و استفاده مطلوب از این رشته در توزیع دارو می‌نماید بدین لحاظ جهت ارزیابی صحیح از ترکیب داروسازان طرح تهیه بانک اطلاعات داروسازان شاغل در داروخانه را در دستور خود قرار داده و با همکاری صمیمانه دست اندر کاران در آخرین گزارش انتشار یافته یعنی گزارش شماره ۸ در بهمن ماه سال ۱۳۷۸ از تعداد داروخانه‌های موجود کشور که رقم ۶۱۷۹ باب بودند توانسته به طور دقیق اطلاعات ۵۰۷۹ نفر از داروسازان را اخذ و بررسی نماید. در این بررسی اطلاعات با ارزشی به دست آمده که به تحلیل آن می‌پردازیم.

از جمع ۵۰۷۹ داروساز شاغل در داروخانه‌های کشور تعداد ۴۰۰۳ نفر مرد ۷۸/۸٪ و ۱۰۷۶ نفر زن یعنی ۲۱/۲٪ می‌باشد. (جدول ۱)

جدول ۱- پراکنندگی داروسازان برحسب جنسیت

جنسیت	تعداد	درصد
مرد	۴۰۰۳	۷۸/۸
زن	۱۰۷۶	۲۱/۲
جمع	۵۰۷۹	۱۰۰

این رقم بیشتر بستگی به تعداد فارغ التحصیلان سال‌های گذشته دارد و با تغییر ترکیب دانشجویان فعلی که بیشتر آنها خانم‌ها می‌باشند به تدریج تعداد خانم‌های شاغل در

داروخانه افزایش پیدا خواهد کرد. از جمع کل ۵۰۷۹ داروساز شاغل در داروخانه ۳۸۲۶ نفر مالک داروخانه بوده و از نظر جنسیت (جدول شماره ۲) ۸۲٪ مالکین را آقایان و ۱۸٪ را خانمها

جدول ۲- پراکندگی داروسازان مالک برحسب جنسیت

جنسیت	تعداد	درصد
مرد	۳۱۶۷	۸۲/۰
زن	۶۵۹	۱۸/۰
جمع	۳۸۲۶	۱۰۰

تشکیل می‌دهند. در صورتی که از جمع ۱۲۵۳ داروساز مسؤول فنی (جدول شماره ۳) تعداد ۲۳,۳٪ خانم و ۶۶,۷٪ را آقایان تشکیل می‌دهند.

جدول ۳- پراکندگی داروسازان مسؤول برحسب جنسیت

جنسیت	تعداد	درصد
مرد	۸۳۶	۶۶/۷
زن	۴۱۷	۳۳/۳
جمع	۱۲۵۳	۱۰۰

البته به دلیل فارغ التحصیل شدن تعداد زیادی داروساز زن طی سال‌های اخیر ترکیب مسؤولین فنی را تغییر داده است در ضمن می‌توان اشاره کرد که آقایان بیشتر به دنبال مالکیت هستند و دلیل آن مسؤولیت مرد در اقتصاد خانوار ایرانی می‌تواند باشد.

از نظر ترکیب سنی (جدول شماره ۴) ترکیب سنی داروسازان شاغل در داروخانه‌ها بسیار

جدول ۴- پراکندگی داروسازان برحسب سن

سن	تعداد	درصد
۲۵-۳۵	۱۷۸۸	۳۵/۳
۳۶-۴۵	۱۰۹۹	۲۱/۶
۴۶-۵۵	۹۲۱	۱۸/۱
۵۶-۶۵	۳۷۲	۷/۳
۶۵ به بالا	۸۹۹	۱۷/۷
جمع	۵۰۷۹	۱۰۰

حائز اهمیت بوده و ۱۷/۷٪ کل داروسازان شاغل در داروخانه را افراد بالای ۶۵ سال سن تشکیل می‌دهند و بدیهی است با توجه به متوسط شانس زندگی در کشور ایران غالب این افراد در رازمدت نمی‌توانند کارآیی کافی داشته باشند. بنابراین رقم مذکور می‌بایستی در برنامه‌های پذیرش دانشجو در دانشگاه‌ها مد نظر باشد.

از نظر مالکیت (جدول شماره ۵) با زهم ۱۸/۶٪ داروسازان شاغل در داروخانه را افراد

جدول ۵- پراکندگی داروسازان مالک برحسب سن

سن	تعداد	درصد
۲۵-۳۵	۱۰۴۲	۲۷/۲
۳۶-۴۵	۹۰۲	۲۳/۵
۴۶-۵۵	۸۲۴	۲۱/۷
۵۶-۶۵	۳۳۳	۸/۷
۶۵ به بالا	۷۱۵	۱۸/۶
جمع	۳۸۲۶	۱۰۰

بالای ۶۵ سال سن تشکیل می‌دهند. ترکیب سنی داروسازان شاغل در داروخانه نشان می‌دهد که

جدول ۸- پراکندگی داروسازان مسؤول فنی
برحسب سال فراغت

سال فراغت	تعداد	درصد
قبل از ۶۱	۲۳۶	۲۶/۸
۶۱-۶۵	۶۷	۵/۳
۶۶-۷۰	۱۲۰	۹/۵
۷۱-۷۵	۵۶۱	۲۴/۷
۷۶ به بالا	۱۶۹	۱۳/۴
جمع	۱۲۵۳	۱۰۰

فراغت نشان می‌دهد. چنان که ملاحظه می‌فرمایید غالب داروسازان با شغل مسؤول فنی شروع به کار کرده و هر چه از سن آنها می‌گذرد بیشتر صاحب داروخانه می‌گردند در حال حاضر ۵۹/۵٪ مسؤولین فنی داروخانه‌ها بین ۲۵ تا ۳۵ سال سن هستند و علت مسؤول فنی بودن ۲۶/۸٪ از داروسازان فارغ التحصیل شده قبل از سال ۶۱ به دلیل شغل دوم می‌باشد، یعنی افراد شاغل در ادارات یا کارخانه‌ها بعد از بازنشستگی بیشتر به مسؤولیت فنی روی می‌آورند.

جدول شماره ۱۰ پراکندگی داروسازان را بر حسب دانشگاه محل فراغت از تحصیل نشان می‌دهد.

همان طور که ملاحظه می‌فرمایید بالاترین سهم آموزش داروسازان به عهده دانشکده‌های داروسازی دانشگاه تهران، تبریز و اصفهان بوده و خصوصاً دانشگاه تهران و تبریز با بیش از ۵۰ سال سابقه فعالیت بی‌تردید بیشترین نقش را در آموزش داروسازان ایفاء نموده‌اند. افراد تحصیل کرده خارج از کشور رقم چندانی را

به تدریج افراد جوان جایگزین شده و افزایش درصد سن ۲۵ تا ۳۵ سال، ۲۷/۲٪ به دلیل افزایش پذیرش دانشجوی در سال‌های اخیر می‌باشد.

جدول پراکندگی داروسازان بر حسب سال فراغت (جدول شماره ۶) نشانگر آنست که هنوز

جدول ۶- پراکندگی داروسازان
برحسب سال فراغت

سال فراغت	تعداد	درصد
قبل از ۶۱	۲۷۱۶	۵۳/۴
۶۱-۶۵	۳۵۵	۶/۹
۶۶-۷۰	۵۱۳	۱۰/۱
۷۱-۷۵	۱۲۲۶	۲۴/۱
۷۶ به بالا	۲۶۹	۵/۱۲
جمع	۵۰۷۹	۱۰۰

۵۳/۴٪ شاغلین در داروخانه‌ها را داروسازان قبل از انقلاب فرهنگی تشکیل می‌دهند و این روند با توجه به شرایط پذیرش به سرعت در سال‌های آینده دگرگون خواهد شد.

جدول‌های شماره ۷ و ۸ پراکندگی داروسازان مسؤول فنی را از نظر سن و سال

جدول ۷- پراکندگی داروسازان مسؤول فنی
برحسب سن

سن	تعداد	درصد
۲۵-۳۵	۷۴۶	۵۹/۵
۳۶-۴۵	۱۹۷	۱۵/۷
۴۶-۵۵	۸۷	۶/۹
۵۶-۶۵	۳۹	۳/۱
۶۵ به بالا	۱۸۴	۱۴/۶
جمع	۱۲۵۳	۱۰۰

جدول ۱۰ - پراکندگی داروسازان مالک و مسؤول فنی دانشگاه محل فراغت از تحصیل

دانشگاه محل فراغت از تحصیل	داروسازان مالک	مسؤول فنی	جمع	%
دانشگاه تهران	۶۱۷	۳۵۹	۹۷۶	۱۸/۹
شهید بهشتی	۳۶	۳۲	۶۸	۱/۳۲
آزاد اسلامی	۳۲	۱۰۶	۱۳۸	۲/۶
اصفهان	۴۴۲	۱۵۵	۶۱۷	۱۱/۹
تبریز	۶۲۰	۲۴۲	۸۶۲	۱۶/۷
شیراز	۱۳	۱۰	۲۳	۰/۴۵
مشهد	۲۳۸	۸۷	۳۲۵	۶/۳
اهواز	۹۷	۶۵	۱۶۲	۳/۱
کرمان	۸۳	۳۷	۱۲۰	۲/۲۹
نامشخص	۱۴۷۶	۱۳۷	۱۶۱۳	۳۱/۲
ایتالیا	۷۲	۱۰	۸۲	۴/۹
انگلیس	۴	-	۴	
آلمان	۱۴	۴	۱۸	
پاکستان	۳	۲	۵	
هندوستان	۱۸	۹	۲۷	
آمریکا	۱۰	۱	۱۱	
ترکیه	۷۵	۹	۸۵	
فیلیپین	۸	۱	۹	
بغداد	۶	۱	۷	
باکو	۰	۲	۲	
سوئد	۳	-	۳	۱۰۰
جمع	۳۸۸۷	۱۲۶۹	۵۱۵۶	

خلاصه

تحقیق انجام شده شاید اولین آمارگیری دقیق از داروسازان شاغل در داروخانه‌ها باشد و در آینده به تدریج کامل‌تر نیز خواهد شد. از آنجا که تهیه آمار صحیح از گام‌های اولیه در تصمیم‌گیری‌های ملی می‌باشد، توجه به فعالیت

نشان نمی‌دهند، فقط ۴/۸۵٪ در صورتی که تعداد مهاجرین رشته داروسازی در کشورهای دیگر قابل تعمق می‌باشد و علت اصلی آن در سال‌های اخیر مشکل کار در کارخانه و اقتصاد بیماران آن می‌باشد.

جدول ۹- پراکندگی داروسازان مالک
برحسب سال فراغت

سال فراغت	تعداد	درصد
قبل از ۶۱	۲۳۸۰	۶۲/۲
۶۱-۶۵	۲۸۸	۷/۵
۶۶-۷۰	۳۹۳	۱۰/۲
۷۱-۷۵	۶۶۵	۱۷/۳
۷۶ به بالا	۱۰۰	۲/۶
جمع	۳۸۲۶	۱۰۰

جدول ۱۱- پراکندگی داروخانه‌ها
برحسب ساعت کار داروخانه‌ها

ساعت کار	تعداد	درصد
تمام وقت	۵۶۵۰	۹۱/۵
نیمه وقت	۲۴۸	۴/۰
شبانه روزی	۲۸۱	۴/۵
جمع	۶۱۷۹	۱۰۰

جدول ۱۲- پراکندگی داروخانه‌ها
برحسب نوع فعالیت دکتر داروساز

نوع فعالیت داروساز	تعداد	درصد
مالک غیر داروساز	۴۰۹	۱۰/۴
مالک داروساز	۲۸۷۹	۷۳/۴
مالک داروساز با مسئول فنی داروساز	۶۳۲	۱۶/۱
جمع	۳۹۲۰	۱۰۰

انجام شده حائز اهمیت است. هم چنین توجه به نتایج نیز واقعیت‌های استراتژیکی را رهنمون می‌سازد، رقم‌های مذکور گویای این وضعیت است که با توجه به ترکیب سنی یک پنجم داروسازان را افراد بالای ۶۵ سال سن تشکیل می‌دهند.

از نظر جنسیت علی‌رغم این که در سال‌های گذشته زنان فقط بیست درصد داروسازان را تشکیل می‌دادند و ترکیب به کلی به هم خورده و در بعضی از دانشکده‌های داروسازی تعداد خانم‌ها در مرز ۸۰٪ می‌باشد که این امر باعث خواهد شد که با توجه به مسئولیت خانم‌ها در خانواده بازده فعالیت داروسازان کاهش یابد. در حال حاضر با عنایت به وضع اقتصادی فوق‌العاده ناهنجار داروخانه امید به کار تدریجاً کاهش و تعداد مهاجرین داروساز نیز افزایش پیدا کرده است. بنابراین با توجه به روی آوردن داروسازان به شغل‌های مدیریتی که در آن بسیار موفق نشان داده‌اند می‌بایستی بنا به علل ذیل:

- ۱- ترکیب سنی داروسازان
 - ۲- ترکیب جنسیتی داروسازان و دانشجویان
 - ۳- مهاجرت داروسازان
 - ۴- ضرورت اشتغال چند داروساز در یک داروخانه
 - ۵- خالی بودن موسسات دولتی از داروسازان
 - ۶- نیاز صنعت داروسازی، شرکت‌های توزیع کننده و لابراتوارهای آرایشی بهداشتی
 - ۷- نیاز مبرم به تعداد زیادی داروساز جهت ارائه اطلاعات علمی به پزشکان
- فکر کاربردی کردن این رشته در دانشکده‌های داروسازی باشیم و کیفیت آموزش و بهره‌وری در اولویت کار قرار گیرد.

جدول ۱۳- پراکنندگی انواع داروخانه برحسب نوع اشتغال داروسازان

نوع داروخانه	مالک غیر داروساز	درصد	مالک و مسئول ۱ نفر	درصد	مالک و مسئول	درصد	جمع
شبانه روزی	۵۲	۲۱	۷۰	۲۸	۱۲۷	۵۱	۲۴۹
تمام وقت	۳۵۲	۱۰	۲۶۰۰	۷۵	۴۹۹	۱۵	۳۴۵۲
نیمه وقت	۷	۳	۲۰۷	۹۴	۶	۳	۲۲۰

جدول ۱۴- جوانترین ترکیب جمعیتی داروسازان در استانهای کشور

ردیف	استان	۲۵-۳۵ سال
۱	بوشهر	٪۶۶/۶
۲	ایلام	٪۶۹/۵
۳	هرمزگان	٪۵۸/۶
۴	همدان	٪۵۸/۰
۵	کرمان	٪۶۵/۵

جدول ۱۵- مسن‌ترین ترکیب جمعیتی داروسازان در استانهای کشور

ردیف	استان	۶۵ سال به بالا
۱	فارس	٪۵۰/۳
۲	لرستان	٪۳۹/۲
۳	آذربایجان غربی	٪۳۰/۹
۴	گیلان	٪۲۳/۲
۵	تهران	٪۲۰/۶